

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 20 september 1940 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring m. m. vid krig.

Genom en den 19 augusti 1940 dagtecknad proposition, nr 23, vilken hänvisats till tredje särskilda utskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

med vissa bestämmelser om livförsäkring m. m. vid krig.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å sådan kapital- eller livränteförsäkring för dödsfall samt invaliditetsförsäkring, som inländskt försäkringsbolag eller utländsk försäkringsanstalt med verksamhet i Sverige meddelat å svensk medborgare eller å utlänning med hemvist här i riket; dock att, beträffande invaliditetsförsäkring, lagen äger tillämpning allenast därest försäkringen avser premiebefrielse för livförsäkring eller meddelats av inländskt bolag, vars rörelse i huvudsak omfattar livränteförsäkring, eller förenats med livränteförsäkring för livsfall under sådant villkor, att invaliditetsförsäkringen upphör om livförsäkringen upphör.

Vad i lagen stadgas skall icke gälla återförsäkring samt ej heller försäkring, vilken meddelats av anstalt, som utom återförsäkring endast meddelar kollektiv försäkring, eller av anstalt, som avses i 264 § lagen om försäkringsrörelse.

2 §.

I denna lag förstås med

äldre försäkring sådan liv- eller invaliditetsförsäkring, som meddelats före lagens ikraftträdande eller inom tre månader efter det lagen trätt i kraft, dock ej livförsäkring enligt de grunder, som Konungen den 29 september 1939 stadfäst,

krigstillstånd krig, vari Sverige befinner sig, eller annat förhållande, som av Konungen med avseende å denna lags tillämplighet jämföras med sådant krig,

krigsdeltagare sådan försäkrad, vilken lyder under strafflagen för krigsmakten,

krigspremie sådan tilläggspremie, som betingas av krigstillstånd,

krigsdödsfall sådant dödsfall och *krigsinvaliditet* sådan invaliditet, som inträffat under krigstillstånd eller som föranletts av krigshandling under tid då krigstillstånd råder och inträffat inom ett år efter krigstillståndets upphörande, samt

risksumma, vid kapitalförsäkring för dödsfall skillnaden mellan försäkringssumman och återköpsvärdet och vid annan försäkring ett med hänsyn till försäkringsformen bestämt motsvarande belopp.

3 §.

Bestämmelserna i 4—14 §§ skola hava avseende allenast å äldre försäkring; och äger Konungen härvid beträffande invaliditetsförsäkring, som meddelats av inländskt bolag, och livförsäkring, som meddelats av sådant inländskt bolag, vars rörelse i huvudsak omfattar livränteförsäkring, medgiva avvikelser från vad i dessa paragrafer stadgas. Beträffande äldre invaliditetsförsäkring, som meddelats av utländsk anstalt, äger försäkringsinspektionen medgiva avvikelser, som nu sagts.

Konungen äger i fråga om försäkring, som meddelats av utländsk anstalt, förordna, att vad i 4—14 §§ stadgas ej skall äga tillämpning.

4 §.

Har i försäkringsavtal förbehåll träffats, enligt vilket försäkringsgivaren helt eller delvis kan bliva fri från ansvarighet på den grund, att den försäkrade under krigstillstånd tjänstgjort vid eller eljest åtföljt svenska krigsmakten, eller emedan försäkringsfallet har samband med krigstillstånd, må sådant förbehåll ej åberopas. Det belopp, för vilket förbehållet icke må åberopas (*försäkrings krigsskyddade del*), får dock ej överstiga återköpsvärdet med mer än tvåhundrausen kronor av risksumman. Hava å samma person flera äldre livförsäkringar meddelats av en eller flera försäkringsgivare, skall, om ej Konungen annorlunda förordnar, för bestämmandet av försäkringarnas krigsskyddade del deras risksummor sammanläggas; och skall, där ej annat avtalats, risksumman för denna del fördelas på försäkringarna i förhållande till dessas risksummor.

5 §.

För varje försäkring skall utöver avtalad premie utgå krigspremie.

6 §.

Försäkringsgivare skall genom tillskott bidra till täckande av kostnaden för inträffade krigsdödsfall och fall av krigsinvaliditet, dock ej med större

belopp än som, utan att tryggheten för gällande försäkringsavtal äventyras eller enskilda försäkringstagares rätt förnärmas, kan tagas i anspråk genom anlåtande av såväl tillgängligt som för tio år enligt av Konungen meddelade bestämmelser förutberäknat överskott å försäkringsgivarens rörelse samt frigöras genom nedsättning av utjämningsreserv, vinstfonder, säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv.

Med överskotts- och fondmedel, som nu sagts, skall allenast avses vad som av dessa medel belöper på äldre försäkringars krigsskyddade del. Där ej Konungen annorlunda förordnar, skola tillgängliga och förutberäknade överskottsmedel tagas i anspråk före fondmedlen och fondmedlen frigöras i den ordning, som gäller för täckande av förlust.

7 §.

Vid krigsdödsfall eller fall av krigsinvaliditet skall, därest Konungen ej medgivit förhöjning, å försäkringen i vanlig ordning betalas ett belopp motsvarande återköpsvärdet, ökat med hälften av risksumman dock högst med femtiotusen kronor. Hava å samma person flera äldre livförsäkringar meddelats av en eller flera försäkringsgivare, skall härvid sammanlagda risksumman avses. Vad sålunda i vanlig ordning betalas av risksumman skall fördelas på försäkringarna efter risksumman för varje försäkrings krigsskyddade del.

Återstoden må ej utgivas förr än krigspremien fastställts enligt 9 § första stycket; och må, om så erfordras, betalningen uppskjutas ytterligare högst ett år. Å ogulden del skall från det krigspremien fastställts gäldas ränta efter räntefot, som Konungen bestämmer.

8 §.

Krigspremie skall beräknas å försäkringens krigsskyddade del och må beträffande samma krigstillstånd icke överstiga en tjugondel av den högsta risksumma, som för den krigsskyddade delen gällt under krigstillståndet. Härvid skall vid försäkring å flera personers liv krigspremie beräknas för en var av dem.

9 §.

Fastställande av krigspremie skall ske efter det krigstillståndet upphört och vid en tidpunkt, då kostnaden för inträffade krigsdödsfall och fall av krigsinvaliditet är känd, dock icke senare än två år från upphörandet.

Utän hinder av vad nu sagts må i fråga om försäkring, som före nämnda tidpunkt helt eller delvis upphör av annan orsak än krigsdödsfall, krigspremien kunna fastställas vid försäkringens upphörande; dock att beträffande försäkring, som upphör till viss del, fastställandet, där ej Konungen annorlunda förordnar, skall avse allenast denna del.

Vid fastställande av krigspremie må utjämning kunna ske mellan försäkringsgivare, vilka därom träffat avtal.

10 §.

Krigspremie skall erläggas å tid, som Konungen bestämmer; dock att under ett år icke må fordras betalning, som överstiger vid kapitalförsäkring för dödsfall å en persons liv en hundradel av försäkringens krigsskyddade del och vid annan försäkring ett med hänsyn till försäkringsformen bestämt motsvarande belopp.

I avräkning å blivande krigspremie må, från det krigstillståndet inträtt, provisorisk krigspremie kunna uttagas. Vad i första stycket stadgas om bestämmande av tid för krigspremiens erläggande och om den högsta årliga betalning, som må fordras, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om provisorisk krigspremie.

Utan hinder av vad i första stycket stadgas skall vid utbetalning på grund av försäkring och då försäkring nedsättes av annan anledning än i 11 § första stycket sägs fastställd krigspremie anses vara till betalning förfallen.

11 §.

Erläggas icke krigspremiebelopp i rätt tid och har beloppet ej heller inlutit inom en månad från anfordran, som gjorts efter förfallodagen, må försäkringsgivarens förpliktelser kunna nedsättas.

Har försäkringsgivaren, innan denna lag trätt i kraft, underrättats om att panträtt uppkommit i försäkringen, må nedsättning, som sägs i första stycket, icke föranleda, att pantens värde blir mindre än vid tiden för lagens ikraftträdande.

12 §.

Krigspremiebelopp, som försäkringsgivaren icke kan tillgodogöra sig vid utbetalning på grund av försäkringen eller genom nedsättning, må ej uttagas.

13 §.

Om, beträffande försäkringarnas krigsskyddade del, de sammanlagda risksummorna för inträffade krigsdödsfall och fall av krigsinvaliditet överstiga sammanlagda beloppet av de på tiden för krigstillståndet belöpande riskpremier, som tillkomma försäkringsgivaren, skall skillnaden (överkostnaden) täckas till hälften genom krigspremier och till återstoden genom det tillskott, som avses i 6 §.

Förslår icke sammanlagda beloppet av de krigspremier, som kunna enligt 8 § uttagas, till täckande av halva överkostnaden, skall återstoden täckas genom att, med iakttagande av de begränsningar, som stadgas i 6 §, försäkringsgivarens tillskott höjes. På motsvarande sätt skall, om det högsta belopp, varmed försäkringsgivaren enligt 6 § må bidra, icke förslår till täckande av halva överkostnaden, återstoden täckas genom att, med iakttagande av den i 8 § stadgade begränsningen, krigspremierna höjas.

Förslår icke sammanlagda beloppet av de krigspremier och det tillskott, som nu sagts, till täckande av hela överkostnaden, skall återstoden täckas genom att sådana enligt 7 § innehållna belopp inom försäkringarnas krigs-

skyddade del, som avse försäkrade, för vilka försäkringsfallet inträffat under tid då de varit krigsdeltagare eller föranletts av krigshandling under dylik tid, nedsättas med belopp, som stå i förhållande till risksummorna för försäkringarnas krigsskyddade del.

14 §.

Konungen äger medgiva, att försäkringsfonden må till belopp, motsvarande försäkringsgivarens tillskott eller, innan tillskottet fastställts, vad försäkringsgivaren beräknas skola tillskjuta för inträffade krigsdödsfall och fall av krigsinvaliditet, redovisas jämväl i tillgångar av annan art än i 215 § lagen om försäkringsrörelse sägs.

Sådant förutberäknat överskott, som avses i 6 §, må i försäkringsgivarens balansräkning uppföras som tillgång.

15 §.

Försäkringsavtal, som slutes senare än tre månader efter lagens ikraftträdande, må ej utan Konungens eller, beträffande utländsk anstalt, försäkringsinspektionens medgivande innehålla förbehåll för krigstillstånd av sådan innebörd, att försäkringsgivaren helt eller delvis fritager sig från ansvarighet.

16 §.

Under krigstillstånd och tills krigspremien enligt 9 § första stycket fastställts må, om ej Konungen för särskilt fall annorlunda bestämmer, beslut icke fattas om utdelning av vinst eller ränta, härrörande från livförsäkringsrörelse.

Varder utdelning beslutad och verkställd i strid med vad i första stycket stadgas, vare de, som uppburit sådan utdelning, skyldiga att återbära densamma; och skola de, som deltagit i beslutet, en för alla och alla för en, ansvara för brist, som vid återbäringen kan uppkomma.

17 §.

För tillämpningen av vad i 4—15 §§ stadgas skola grunder upprättas.

Vad i lagen om försäkringsrörelse stadgas om grunder skall i tillämpliga delar gälla inländskt bolags grunder enligt denna lag.

I fråga om utländsk anstalt skall fastställelse å grunderna sökas hos försäkringsinspektionen. Inspektionen prövar grundernas överensstämmelse med denna lag samt om och i vad mån särskilda bestämmelser därutöver må erfordras, bland annat rörande skyldighet för anstalten att här i riket nedsätta tillgångar till säkerhet för fullgörandet av anstaltens förbindelser enligt grunderna. Å beslut om ändring av fastställda grunder skall ock sökas inspektionens fastställelse. Då fastställelse å grunder eller å ändring i grunderna meddelats, skall inspektionen låta i allmänna tidningarna införa tillkännagivande därom.

18 §.

Sker i fråga om inländskt bolag avvikelse från denna lag eller från vad Konungen med stöd av lagen förordnat, skall vad i 113, 208 och 228 §§ lagen om försäkringsrörelse stadgas beträffande avvikelse, som där sägs, äga motsvarande tillämpning.

Vad i 10 § lagen om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas i fråga om där angiven avvikelse skall beträffande utländsk anstalt gälla jämväl avvikelse från denna lag eller från däri avsedda grunder.

19 §.

Styrelseledamot eller likvidator, som låter verkställa utdelning i strid med bestämmelsen i 16 § första stycket, straffes på sätt i 258 § lagen om försäkringsrörelse sägs.

Böter, som ådömas enligt denna paragraf, tillfalla kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för det framlagda lagförslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Den 20 oktober 1939 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för handelsdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande frågan om ökat försäkringsskydd för krigsdeltagare m. m. På grund av detta bemyndigande tillkallade dåvarande departementschefen, statsrådet Möller, den 2 november 1939 såsom sakkunniga direktören i Svenska Försäkringsbolags Riksförbund K. G. Ewerlöf, direktören i Allmänna Livförsäkringsbolaget Oden N. J. Ekwall, ledamoten av riksdagens andra kammare ombudsmannen J. A. Hermansson, Norrköping, direktören i Lifförsäkrings-Aktiebolaget De Förenade fil. doktorn F. Lundberg och ledamoten av riksdagens andra kammare tändsticksarbetaren J. A. L. Persson, Tidaholm. Tillika uppdrogs åt Ewerlöf att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga, vilka antagit benämningen *1939 års livförsäkringskommitté*, hava den 30 mars 1940 avgivit betänkande med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring vid krig m. m. (stat. off. utr. 1940: 7). Betänkandet är enhälligt; dock har till detsamma fogats ett särskilt uttalande av ledamoten Persson.

Över förslaget hava i anledning av remiss yttranden avgivits av försäkringsinspektionen, Svenska livförsäkringsbolags förening och sociala försvars-

beredskapskommittén. Försäkringsinspektionen har bifogat yttranden från Svenska Personal-Pensionskassan, ömsesidig försäkringsförening (SPP), samt Allmänna Änke- och Pupillkassan i Sverige. Svenska livförsäkringsbolags förening har i anledning av förnyad remiss i ämnet utlåtits sig jämväl över det av försäkringsinspektionen avgivna yttrandet.

Frågan har härefter underkastats ytterligare beredning inom handelsdepartementet, varvid försäkringsinspektionen ånyo hörts.

Den av kommittén verkställda utredningen är ytterst föranledd av den uppdelning av försäkringstagarna i krigsdeltagare och icke krigsdeltagare (civila), som de s. k. krigsvillkoren i livförsäkringsbolagens försäkringsavtal innehålla. Härvid förstås med *krigsdeltagare* personer, vilka i krig såsom stridande eller icke stridande tjänstgjort vid eller eljest åtföljt eget lands krigsmakt. Enligt villkoren gäller i allmänhet — där ej försäkringen kommit till stånd enligt av Konungen den 29 september 1939 stadfästa nya grunder för försäkringsbolagen — att, om icke annat avtal träffats, bolagen äro fria från ansvarighet i anledning av dödsfall, som drabbat krigsdeltagare, och detta oberoende av om dödsfallet förorsakats av krigshandling eller icke. Vid dödsfall bland civila utgår däremot alltid försäkringssumman, även om dödsfallet förorsakats av krigshandling.

En samstämmig mening har sedan länge rått därom, att dessa villkor måste betraktas såsom otillfredsställande. På grund härav hava bolagen på basis av nyssnämnda, den 29 september 1939 stadfästa grunder infört nya villkor för nytecknade försäkringar, enligt vilka även krigsdeltagarnas dödsrisk täckes. Då emellertid beträffande dessförinnan meddelade försäkringar motsvarande anordning icke syntes kunna åstadkommas utan ingrepp i redan gällande försäkringsavtal, hemställde försäkringsinspektionen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 september 1939, att utredning måtte ske med syfte att få till stånd en lagstiftning i ämnet. I skrivelsen skisserade försäkringsinspektionen ett förslag till lösning, enligt vilket bolagen skulle åläggas att utbetala försäkringssumman även för de dödsfall, som enligt de äldre försäkringsvillkoren äro undantagna, d. v. s. dödsfallen bland krigsdeltagarna. Kostnaderna härför, i den mån de överstege underdödlighetsvinsten, skulle uttagas i form av en särskild tilläggspremie av både krigsdeltagare och civila. För täckande av de på grund av krigsteknikens utveckling ökade kostnaderna för dödsfallen bland civila skulle också uttagas en tilläggspremie, men endast om detta bleve nödvändigt för att hindra bolagets likvidation.

Efter anmodan av kommittén hava f. d. justitierådet Arthur Lindhagen och professorn Ragnar Bergendal, vilka såsom juridiska experter ställts till kommitténs förfogande, på grundval av försäkringsinspektionens nämnda förslag yttrat sig om, huruvida betänkligheter av rättslig natur mötte mot en lagstiftning, som avsåge att ingripa i de bestående försäkringsavtalen. En sammanfattning av yttrandet, som är intaget i kommitténs betänkande (sid. 25—32), lämnas i propositionen å sid. 9—10.

En redogörelse för innebörden av *kommitténs* förslag lämnas å sid. 10—17 i propositionen.

Vissa i de avgivna *yttrandena* framkomna synpunkter på de allmänna principerna i kommitténs förslag hava återgivits å sid. 17—24 i propositionen.

Vid remissen till lagrådet av det inom handelsdepartementet upprättade förslaget anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Domö*, beträffande förslagets allmänna grunder bland annat följande:

»Den bestämmelse, enligt vilken försäkringsgivaren skall vara fri från ansvarighet i anledning av krigsdeltagares dödsfall, utmönstrades hösten 1939 från livförsäkringsbolagens villkor för nytillkommande försäkringar. Alltjämt gäller bestämmelsen emellertid i fråga om försäkringar, som dessförinnan tecknats. Full enighet torde råda därom, att bestämmelsen numera jämväl med avseende å sistnämnda försäkringar bör avlösas av ett stadgande, som lämnar krigsdeltagarna försäkringsskydd. I samband härmed torde också, såsom 1939 års livförsäkringskommitté föreslagit, åtgärder böra vidtagas, ägnade att motverka den särskilda förlust, som civilbefolkningens under ett modernt krig starkt ökade risker kunna väntas medföra för försäkringsgivarna.

Kommitténs ståndpunkt, att ifrågavarande krigsriskförhållanden med lagstiftningens hjälp böra regleras på basis av försäkringsbolagens och försäkringstagarnas egna insatser, har icke gjorts till föremål för invändningar i de avgivna yttrandena. Däremot gå meningarna starkt isär beträffande spörsmålet, hur denna försäkringsmässiga reglering skall ske. Två åsikter bryta sig härvid mot varandra. Enligt den ena, som företrädes av kommittén och följer den av de juridiska experterna uttalade uppfattningen, att en försäkringstagargrupp, de civila, icke på rättsliga grunder kan förpliktas att betala för en annan, krigsdeltagarna, skola grupperna noga hållas isär och vidkännas vardera sina förpliktelser. Den andra åsikten, som förfäktas av försäkringsinspektionen i dess yttranden i ärendet, utgår från att den gamla gränsen mellan krigsdeltagare och civila måste anses sprängd och att, om man bortser från barn och åldringar, snart sagt varje medborgare är en potentiell krigsdeltagare. Inspektionen anser på grund härav, att en reglering, som baseras på en dylik gränsdragning mellan försäkringstagarna, icke bör komma i fråga. I stället bör enligt denna åsikt de försäkrade under kriget bilda en enda riskgrupp med samma tilläggspremie och samma utsikter att behöva få sin försäkringssumma nedsatt.

Vad själva huvudprinciperna i förevarande lagstiftning angår ansluter jag mig helt till kommitténs därvidlag utan erinran lämnade förslag, att krigsriskförhållandena principiellt sett böra lösas genom en anordning, enligt vilken förbehåll om ansvarighetsfrihet för krigsdeltagares dödsfall icke skola få åberopas och enligt vilken försäkringstagarna skola vara skyldiga att jämte bolagen bestrida de kostnader, som på grund av förbehållens hävande och civilbefolkningens starkt ökade krigsrisk komma att uppstå.

Beträffande förhållandena i övrigt och de skilda synpunkter på frågornas avgörande, vilka under ärendets beredning framkommit, torde av de juridis-

ka experternas utlåtande framgå att, rent rättsligt sett, ett upphävande av den i försäkringsavtalen fastställda gränsdragningen mellan krigsdeltagare och civila knappast är försvarbart. För ett frångående av de allmänna rättsprinciper, som sålunda få anses gälla, fordras uppenbarligen alldeles särskilda skäl. Vad försäkringsinspektionen till stöd för sin uppfattning anfört därom, att en gränsdragnings sådana som den nyss nämnda i nuvarande tid icke är praktiskt möjlig, samt att det förty icke skulle finnas något rättsligt hinder för att låta samtliga försäkrade bilda en gemensam riskgrupp med samma förpliktelser, är enligt min mening icke riktigt. En gräns mellan krigsdeltagare och civila består otvivelaktigt alltjämt, om än åt densamma numera måste givas en annan sträckning än tidigare. Redan förhandenvaron av en särskild strafflag för krigsmakten giver belägg härför. Den alldeles övervägande delen av befolkningen skulle säkerligen enligt försäkringsvillkorens avfattning vid krig fortfarande vara att anse såsom icke krigsdeltagare. Den skillnaden råder visserligen mot tidigare, att, medan det då var en skäligen enkel sak att avgöra, om i ett särskilt fall vederbörande varit krigsdeltagare eller ej, ett sådant avgörande, till följd av de ändrade förhållandena på försvarsväsendets område, såsom försäkringsinspektionen i sitt utlåtande över kommitténs förslag belyst, numera blivit betydligt svårare. Härvidlag bör emellertid framhållas, att en sådan brist på hållpunkter för nämnda avgörande som den, vilken försäkringsinspektionen synes förutsätta, icke torde vara för handen. Liksom vid tolkningen av andra bestämmelser synes man nämligen i förevarande fall höra se såväl till bestämmelsens faktiska lydelse som även och icke minst till det syfte, som bestämmelsen vid sin tillkomst avsåg att tjäna. Redan det i försäkringsavtalens definition av begreppet krigsdeltagare använda uttrycket, att vederbörande skall hava »åtföljt» krigsmakten, vilket rent språkligt antyder en viss varaktighet, innebär en begränsning av krigsdeltagarbegreppet. På motsvarande sätt torde det syfte, som läres ligga till grund för ifrågavarande bestämmelse, nämligen att de, som vid krigsmakten äro utsatta för samma risk, skola behandlas lika, böra föranleda, att »åtföljandet» skall avse icke vilken militär inrättning som helst utan endast stridande förband.

Kommittén, som vid redogörelsen för sitt förslag erinrat om de med förslaget på grund av gränsdragningen förbundna administrativa svårigheterna, har icke ansett dessa svårigheter i och för sig motivera ett avsteg från de rättsliga principer, som befunnits gälla. En sådan ståndpunkt synes riktig. Härvidlag är också att märka, att, enligt vad förut anförts, kommittéförslaget liksom även försäkringsinspektionens förslag baseras på att försäkringstagarnas bidrag skall åstadkommas i första hand genom särskilda premier för krigsriskerna men därjämte också genom nedsättning av vissa försäkringssummor. Tydligt är emellertid, att även andra linjer kunna komma i fråga. Sålunda kunde man alldeles avstå från särskilda premier och i likhet med vad som gjorts på vissa håll i utlandet låta försäkringstagarnas bidrag för krigsriskerna utgå enbart såsom en nedsättning antingen av de försäkringssummor, vilka avse dödsfall i samband med kriget, eller av försäkringssummorna över-

huvud taget. På motsvarande sätt skulle man utan någon som helst nedsättning kunna lita till premier enbart. Även dessa alternativa linjer innebära emellertid, att, om försäkringstagarna behandlas som en enda grupp med samma premie eller nedsättning för alla, detta i varje fall måste komma att betyda ett sådant avsteg från rättsliga principer, som i det föregående berörts. Det är icke heller hänsynen till dessa principer, som föranlett kommittén och försäkringsinspektionen att med vederbörandes ståndpunkt i gränsdragningsfrågan följa den linje, vilken enligt vad nyss anförts innebär en kombination av premier och nedsättning. Andra orsaker hava härvidlag varit avgörande. Jag torde emellertid icke behöva gå in på dessa, eftersom den linje, som sålunda valts och som redan i och för sig måste anses lämplig, enligt min uppfattning leder till ett gynnsamt resultat även vid den lösning av de olika frågorna, som i det följande föreslås.

Enligt vad jag nu framhållit kunna försäkringsinspektionens motiv för att ur gällande avtal lagstiftningsvis borttaga uppdelningen på krigsdeltagare och civila icke anses bärande. Ej heller kunna de administrativa svårigheter, som otvivelaktigt skulle bli en följd av uppdelningens vidmakthållande, i och för sig motivera ett avsteg från allmänna rättsprinciper. Emellertid kan det tänkas, att, såsom de juridiska experterna antytt, alldeles särskilda samhällseliga skäl likväl göra ett frångående av dessa principer motiverat. Ett dylikt skäl kan vara att finna i själva det krav på solidaritet med krigsdeltagarna, som måste ställas och som medför, att, där krigsdeltagandet som sådant är förenat med särskilda kostnader och förpliktelser, dessa såvitt möjligt böra bäras jämväl av andra. Detta krav skulle måhända följdriktigast leda till, att, i den mån krigsrisken för krigsdeltagarna är större än för andra, det borde åligga medborgarna i gemen, d. v. s. staten, att bekosta mellanskillnaden. Emellertid torde en sådan åtgärd som att lägga kostnaden på staten icke böra tillgripas i ett fall som det förevarande, där kostnaden avser en förmån, vilken vederbörande skall komma i åtnjutande av på grund av ett tidigare, frivilligt ingånget avtal. Rent allmänt sett torde det för övrigt ligga närmare till hands, att försäkringskollektivet självt får bära den uppkomna bördan. Denna ståndpunkt behöver ej innebära, att statligt stöd med avseende å krigsdeltagarnas premiebetalning överhuvud taget skulle vara uteslutet. Det särskilda spörsmålet härom är emellertid, såsom kommittén framhållit, icke moget för avgörande och torde därför ej böra upptagas till behandling nu.

Svaret på frågan, huruvida tillräckligt starka skäl finnas för det avsteg från allmänna rättsprinciper, som försäkringskollektivets anlitan och de civila försäkringstagarnas hjälp åt krigsdeltagarna realiter skulle utgöra, måste, i betraktande av vad här anförts, sålunda bliva skönsmässigt och torde ytterst bero på den omfattning, som ifrågavarande ingrepp i de civilas rätt kommer att få. Enligt min uppfattning måste ett mindre dylikt ingrepp anses berättigat och trots sin karaktär stå i överensstämmelse med vad som enligt allmänt rättsmedvetande gäller. Såsom ett dylikt mindre ingrepp torde få anses ett stadgande av innebörd, att de civila, om försäkringstagar-

nas bidrag skola utgå både i form av premier och nedsättning, bliva skyldiga att betala samma premie som krigsdeltagarna. Det torde rent av kunna sägas, att för försäkringstagarna i gemen den grundprincipen i försäkringsinspektionens förslag, enligt vilken alla försäkringstagare i premiehänseende skola hjälpa alla, särskilt ur allmän solidaritetssynpunkt, ter sig naturligare än om premien skulle, såsom enligt kommitténs förslag, differentieras på krigsdeltagare och icke krigsdeltagare. På grund härav anser jag mig böra biträda inspektionens förslag, i vad detsamma i premiehänseende låter samtliga försäkrade under kriget bilda en enda riskgrupp.

Såsom förut framhållits är det emellertid även i ett annat avseende som gränsdragningen mellan krigsdeltagare och civila av kommittén bibehålles men av försäkringsinspektionen avvisas. Jag syftar på det förhållandet, att, om krigspremier och bolagstillskott ej förslås till krigsdödlighetens utjämnande, försäkringssummorna skola nedsättas. Härvid göres den skillnaden, att, medan enligt kommitténs förslag försäkringssummorna skola nedsättas allénast i anledning av sådana dödsfall, som föranletts av krigshandling och som under kriget eller inom ett år därefter drabbat krigsdeltagare, inspektionen däremot föreslår, att försäkringssummorna skola kunna nedsättas för samtliga dödsfall, som inträffat under kriget, och dessutom för alla sådana dödsfall inom ett år efter krigets slut, som föranletts av krigshandling under kriget. Inspektionen föreslår med andra ord i motsats till kommittén, att nedsättningen även skall avse dels krigsdeltagarnas »civila», exempelvis av sjukdom föranledda dödsfall, om dessa inträffat under kriget, och dels icke-krigsdeltagarnas dödsfall, såväl om de föranletts av krigshandling och inträffat under kriget eller inom ett år efter krigets slut, som även om de varit »civila» och inträffat under kriget.

Att, såsom försäkringsinspektionen sålunda gjort, utvidga nedsättningsbestämmelsen till att även avse krigsdeltagarnas »civila» dödsfall under kriget, torde få anses berättigat. Det är nämligen att märka, att upphävandet av bolagens ansvarighetsfrihet innebär en utökning av krigsdeltagarnas förmåner även vid de »civila» dödsfallen. Det bör då också vara rimligt, att nedsättningen eller med andra ord det förhållandet, att utökningen icke blir fullständig, jämväl kommer att avse dessa »civila» dödsfall. Svenska livförsäkringsbolags förening har för övrigt i detta hänseende gått ännu längre och anser, att nedsättningen även borde avse krigsdeltagarnas »civila» dödsfall, om de inträffat inom ett år efter krigets slut. Sistnämnda utvidgning torde emellertid knappast vara befogad. Det må nämligen framhållas, att bolagens villkor visserligen innehålla den bestämmelsen, att ansvarighetsfrihet kan inträda även i det fall, att en krigsdeltagare inom ett år efter krigets slut drabbas av »civilt» dödsfall, men ansvarighetsfriheten härvidlag inträder dock endast, såframt det icke visas, att dödsfallet varken förorsakats eller påskyndats av krigsdeltagandet. Har det däremot visats, att någon dylik kausalitet mellan krigsdeltagandet och det efter kriget inträffade dödsfallet icke föreligger, skall försäkringssumman utbetalas. I förhållande till ett sådant fall måste föreningens linje, enligt vilken lagens nedsättningsbestämmelse skulle

avse krigsdeltagarnas »civila» dödsfall även efter kriget, enligt min mening innebära en onödig försämring av krigsdeltagarnas rätt.

Den av försäkringsinspektionen hävdade uppfattningen, att nedsättningsbestämmelsen även bör gälla icke-krigsdeltagarnas dödsfall, kan jag däremot ej biträda. Såsom förut anförts läser något rent rättsligt stöd för att låta samtliga försäkrade, krigsdeltagare och civila, bilda en enda riskgrupp med samma förpliktelser icke stå att finna. Att jag det oaktat, med avseende å premiens bestämmande för de båda grupperna, ansett dessa kunna sammanföras till en gemensam riskgrupp, beror, såsom jag förut utvecklat, därpå, att det, med hänsyn till kravet på solidaritet med krigsdeltagarna och trots de juridiska betänkligheterna, synes stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet, att de civilas krigspremie, som på juridisk grund i viss utsträckning betingas redan av deras egen ökade krigsrisk, skall vara lika med krigsdeltagarnas. Såsom jag jämväl förut framhållit torde emellertid kravet på solidaritet med krigsdeltagarna icke kunna motivera några mera långtgående ingrepp i de civilas rätt. Man får i förevarande sammanhang nämligen icke glömma den utgångspunkten, att de civila i motsats till krigsdeltagarna redan genom avtalen hava sin krigsrisk täckt och således tillförsäkrats fulla försäkringssummor jämväl vid krig. Även om man finner sig kunna ålägga de civila en tilläggspremie, som dessutom sättes lika med krigsdeltagarnas, torde det, med hänsyn till nämnda utgångspunkt, icke få anses utan vidare motiverat att även i andra avseenden sätta likhetstecken mellan de båda grupperna. Att det, såsom försäkringsinspektionen ifrågasatt, skulle innebära något för rättskänslan stötande, att de civilas efterlevande kunna bliva berättigade till fulla försäkringssummor samtidigt som krigsdeltagarnas efterlevande kunna få finna sig i en nedsättning, kan jag ej finna. En dylik åsikt måste grunda sig på ett bortseende från den väsentliga omständigheten, att det här dock är fråga om en reglering av frivilligt ingångna avtal och att nedsättningen, vad krigsdeltagarna angår, allenast betyder, att dessa, som genom sina avtal ej äro tillförsäkrade några som helst försäkringssummor vid krig, icke alltid kunna få sin ställning så förbättrad, att den blir lika med de civilas.

Det är uppenbart, att avgörandet, huruvida vederbörande försäkringstagare varit krigsdeltagare eller ej, i varje särskilt fall blir av stor betydelse för försäkringstagarens efterlevande, vilka efter ett sådant avgörande antingen bliva skyldiga att finna sig i en eventuell reduktion av försäkringsbeloppet eller kunna göra anspråk på fullständig utbetalning. Såsom förut framhållits kommer detta avgörande mången gång att ställa sig mycket svårt. Enär emellertid ifrågavarande uppdelning icke behöver vidtagas beträffande andra försäkringstagare än sådana, som drabbats av dödsfall, kan en avsevärd lättnad beträffande nämnda avgörande ernås, om nedsättning av försäkringssummorna sker allenast beträffande sådana dödsfall, som inträffat, *medan* vederbörande varit krigsdeltagare, eller ock föranletts av skada, som inträffat under sådan tid. Jag förordar för min del en lösning enligt denna

linje. Härigenom behöver man icke befatta sig med alla de fall, där det är tveksamt, om försäkringstagaren vid ett tidigare tillfälle under kriget, än då dödsfallet eller skadan inträffat, varit krigsdeltagare. Vidare vinnes den fördelen, att man i samtliga fall, som kunna komma i fråga för nedsättning, torde förutom rättsägarnas uppgifter även hava vederbörande militärmyndighets redogörelse att följa beträffande de omständigheter vid dödsfallets eller skadans inträffande, vilka kunna tjäna till upplysning om, huruvida ett krigsdeltagande förelegat. De dödsfall, som genom ifrågavarande begränsning av nedsättningsbestämmelsen falla utanför denna, skulle alltså bliva dels sådana »civila» dödsfall, som under kriget drabba krigsdeltagare, sedan deras krigsdeltagande upphört, och dels dödsfall, föranledda av krigshandling, vilken inträffat först efter krigsdeltagandet. Då det väl knappast kommer att bliva vanligt, att personer, som icke skadats under kriget, upphöra med sin krigstjänstgöring, innan kriget slutat, torde de dödsfall, som sålunda uteslutas från nedsättningsbestämmelsens tillämpning, icke bliva många. Någon anledning att befara, att nedsättningen för övriga dödsfall på grund av begränsningen skulle bliva nämnvärt större än eljest, kan därför icke finnas.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att man för åstadkommande av större enhetlighet och reda i tillämpningen synes böra företaga viss justering av försäkringsavtalens och kommitténs definition av begreppet krigsdeltagare. Jag förordar, att såsom krigsdeltagare betecknas sådan försäkrad, som lyder under strafflagen för krigsmakten. Sistnämnda lag (se S. F. S. 1938: 167 och 1940: 642) äger tillämpning å 1) krigsmän, d. v. s. såväl fast anställd militär personal som även värnpliktiga och hemvärnsmän, då de fullgöra sin tjänstgöringsskyldighet, m. fl.; 2) civil personal, tillhörande fälttygkåren, fortifikationskåren m. fl. kårer och andra förband m. m.; samt 3) »envar som med behörigt tillstånd åtföljer krigsmaktens fartyg på sjötåg eller är tjänstgöringsskyldig vid eller med behörigt tillstånd åtföljer mobiliserad avdelning av krigsmakten, ändå att han icke eljest skulle lyda under lagen». Ändringen i jämförelse med kommitténs förslag torde i praktiken knappast innebära annat än ett förtydligande. Huruvida ett dödsfall eller en skada inträffat, medan vederbörande varit krigsdeltagare, kommer med det av mig förordade förslaget icke att ställa sig annorlunda eller svårare att avgöra än det är att enligt strafflagen för krigsmakten bedöma, om en förseelse faller under nämnda lag eller ej. Någon olägenhet av att på detta sätt, såsom försäkringsinspektionen uttryckt saken, låta strafflagsbestämmelser få rättsverkningar beträffande en lagstiftning, som har till uppgift att reglera civilrättsliga förhållanden, lär så mycket mindre kunna föreligga som sannolikheten talar för att bolagens krigsdeltagarbegrepp från början utformats efter mönster av vad som då motsvarade förevarande lagbestämmelse och således just avsett de personer, vilka ur militär synpunkt böra betraktas som krigsdeltagare.»

Beträffande de olika detaljbestämmelserna i förslaget hänvisas till propositionen.

Vid sin granskning av förslaget yttrade *lagrådet* bland annat följande:

»Att genom lagstiftning förändra innehållet i ett rättsförhållande, som grundas på ett före lagens tillkomst ingånget avtal, är visserligen icke konstitutionellt förbjudet och har också i undantagsfall tidigare förekommit, men en sådan lagstiftning står icke desto mindre i uppenbar strid med en av de viktigaste principer på vilka vårt privaträttsliga system är byggt. Ett avsteg från nämnda princip kan dock här vara befogat med hänsyn till den utomordentliga betydelse som icke blott ur det allmännas synpunkt utan även i de enskilda försäkringstagarnas intresse måste tillmätas det förhållandet att försäkringsskyddet i händelse av krig är ordnat på ett tillfredsställande sätt. Vid en dylik omreglering måste emellertid den ledande synpunkten bliva, att ifrågavarande försäkringsvillkor såsom icke längre motsvarande tidens krav ersättas av bestämmelser, vilka med tillbörligt beaktande av enskild rätt skapa en ordning som under nu rådande förhållanden bäst överensstämmer med rättvisa och billighet. Därest det därvid finnes lämpligt att i anslutning till försäkringsinspektionens förslag i större eller mindre utsträckning likställa alla försäkringsavtal, synes en sådan behandling icke möta större betänkligheter av rättslig natur än en kategoriklyvning i enlighet med kommitténs förslag. Då de krav, som sålunda enligt *lagrådets* mening böra ställas på en undantagslagstiftning av ifrågavarande art, i förslaget synas vara vederbörligen iakttagna, kan *lagrådet* i princip lämna förslaget utan erinran.»

Av *lagrådet* framställda erinringar beträffande vissa detaljer i förslaget hava iakttagits i propositionsförslaget.

Utskottet.

Det föreliggande förslaget är föranlett därav, att i livförsäkringsavtal, som träffats före den 1 oktober 1939, försäkringsbolagen förbehållit sig att vara fria från ansvarighet om den försäkrade i krig såsom stridande eller icke stridande tjänstgjort vid eller eljest åtföljt eget lands krigsmakt och avlidit antingen under kriget eller ock inom ett år efter krigets slut utan att det visas, att dödsfallet varken förorsakats eller påskyndats av hans deltagande i kriget. Enligt de nya försäkringsvillkor, som numera tillämpas, skola där emot försäkringssummorna i princip utgå jämväl i anledning av dödsfall, som föranletts av deltagande i krig. Propositionen innebär, att på lagstiftningens väg genomföres en sådan ändring av villkoren för de äldre försäkringarna, att förbehållen om ansvarighetsfrihet för krigsdeltagares dödsfall icke skola få återopas, samt att försäkringstagarna skola vara skyldiga att i viss närmare angiven ordning jämte bolagen bestrida de kostnader, som uppstå på grund av förbehållens hävande ävensom till följd av civilbefolkningens ökade krigsrisk.

Utskottet anser, i likhet med *lagrådet*, att rådande förhållanden berättiga en undantagslagstiftning av nu ifrågavarande innebörd, och har icke funnit anledning till erinran mot det i propositionen framlagda lagförslaget. I anledning av stadgandet i 1 §, att lagen skall äga tillämpning bl. a. å kapitalförsäkring för dödsfall, vill utskottet framhålla att, såsom framgår av lag-

stiftningens förarbeten, härmed avses livförsäkringar i egentlig mening men däremot icke de av olycksfallsförsäkringsbolagen meddelade olycksfallsförsäkringarna, även om dessa innebära, att ett kapitalbelopp skall utbetalas, om den försäkrade dör genom olycksfall.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 23, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 20 september 1940.

På tredje särskilda utskottets vägnar:

N. GÄRDE.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gärde, Eskhult, Wistrand, Karl Johan Olsson**, *Ewerlöf, Strand, Olof Carlsson, John Gustavson, Sten, Sundvik, Brandt* och *Sandorf*; samt

från andra kammaren: herrar *Hage, Sandström, Ryberg, Olsson* i Mellerud, *Barnekow, Gezelius**, *Olovson* i Västerås, *Westman, Lindberg* i Stockholm, *Lundstedt, Hermansson* i Norrköping och *Lindahl*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Särskilt yttrande

av herr *Lundstedt*, vilken anför:

»En lag med syftet att för krigsdeltagare enligt äldre försäkringsavtal eller deras rättsinnehavare möjliggöra utbekommandet av risksumman är otvivelaktigt en samhällelig angelägenhet. Jag är dock icke övertygad om, att den föreslagna lagen — vars tillämpning kan komma att medföra en avsevärd rubbning i giltigheten av redan slutna livförsäkringsavtal — fullt tillgodoser kravet på sunda lagstiftningsprincipers användning. Att en ny lag medför sådan rubbning, behöver icke i och för sig föranleda någon anmärkning, ty avtalet får sin s. k. rättsliga giltighet eller kraft allenast därigenom, att lagar därom, avtalsrätten, uppehållas. Men å andra sidan är det principiella beståndet av avtalens effekt i enlighet med deras inne-

håll en av hörnstenarna för hela samhällsekonomin. Endast om det be-
träffande en viss avtalskategori kan visas, att avtalens fortfarande oför-
ändrade giltighet skulle råka i konflikt med annat samhällsintresse av
jämförlig valör, bör det kunna ifrågasättas att genom lagändring rubba på
de ifrågavarande avtalens giltighet. Men även om det vid en sådan avväg-
ning skulle befinnas, att den sociala nackdelen av avtalsrubbnings helt
uppvägdes av den sociala fördel, som å andra sidan skulle vinnas, vore
dock den nya lagen blott därmed icke motiverad. Härför måste ytterligare
en förutsättning tillkomma, nämligen att icke sagda fördel skulle kunna
ernås annorlunda än genom att begränsa avtalens giltighet. Denna förut-
sättning saknas i förevarande fall så till vida, som lagstiftningsmöjligheter
kunna påvisas, vilka icke mindre effektivt än den föreslagna lagen skulle
motverka de i de äldre försäkringsavtalen till krigsdeltagares nackdel gjorda
förbehållen utan att medföra tillnärmelsevis samma skadliga begränsning
i de med de civila försäkringstagarna slutna avtalens giltighet. En viss ök-
ning i försäkringsbolagens förpliktelser skulle kanske bli följden även av
en nu antydd lagändring. Det är emellertid egentligen icke en dylik avtals-
rubbing, som här är den ur samhällsekonomisk synpunkt ömtåliga. Att
påtvinga de civila försäkringstagarna höjda premier är det som i sådant
avseende framför allt tilldrager sig uppmärksamheten.

Utöver det högst beaktansvärda syftet att motverka dessa förbehåll i äldre
avtal till krigsdeltagares nackdel synas särskilt tvenne synpunkter ha varit
bestämmande för förslaget. Den ena innefattar, att den tvungna jämkningen
i avtalet till förfång för de civila försäkringstagarna stode i viss överens-
stämmelse med allmänna rättsgrundsatser. Det är den s. k. förutsättnings-
läran, som därvid kommer ifråga. Utan att här vilja närmare ingå på spörs-
målet, tillåter jag mig påstå, att det är högst tvivelaktigt, om man i nämnda
lära kan finna stöd för synpunkten. — Den andra synpunkten går ut där-
på, att samtliga försäkringstagare, de civila tillsammans med krigsdeltagar-
na, bildade något slags solidarisk riskgemenskap, varifrån man kunde här-
leda de civilas *utöver slutna avtal* gående förpliktelser till förmån för an-
språk, som *uttryckligen äro avvisade i avtalen med krigsdeltagarna*. Detta
är enligt min mening endast en godtycklig konstruktion.

Då jag helt naturligt varmt sympatiserar med det framlagda förslagets
syfte och en hemställan om nytt lagförslag i enlighet med ovan gjorda an-
tydningar svårligen låter förena sig med ärendets angelägna karaktär, har
jag funnit det riktigast att icke reservera mig mot utskottets ståndpunkt.»